

УДК 364.43:351.74

О.М. КЛЮЄВ, канд. юрид. наук, доц., Харківський національний університет внутрішніх справ

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Ключові слова: профілактична діяльність, органи внутрішніх справ, місцевий рівень

Успішне виконання завдань, покладених державою на органи внутрішніх справ у сфері профілактики правопорушень, безпосередньо залежить від належного рівня організації системи управління. Цьому повною мірою сприяє використання комплексу організаційних форм управління, що спрямовані на забезпечення та підтримання функціонування зазначеної системи [1, с.240-247]. Тому у сучасних умовах дослідження організаційних форм управління в сфері профілактичної діяльності органів внутрішніх справ виступає необхідним завданням, яке вимагає постійної уваги і подальшого глибокого вивчення науковцями.

Профілактична діяльність займає одне з провідних місць у структурі правоохоронної діяльності. Суспільство значно більше зацікавлене в недопущенні правопорушення, ніж у подальшому покаранні винних. Профілактика правопорушень повністю відповідає поняттям соціальної справедливості, тому що рівень розвитку системи її соціальних заходів визначає рівень гуманізації права, межі насичення його виховними елементами і межі застосування карних елементів. Світовий та вітчизняний досвід вказують, що найбільш перспективним заходом у боротьбі із правопорушеннями є профілактика, що передбачає не покарання, а насамперед удосконалення умов життєдіяльності людей та їх виховання. Більше того, профілактику

правопорушень визнано одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України, зокрема, органів внутрішніх справ.

Форми та методи профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні були предметом досліджень О.Б. Андрєєвої, О.М. Бандурки, В.В. Голіної, І.П. Голосніченка, І.М. Даньшина, О.М. Джузи, А.Ф. Зелінського, В.І. Лиховида, О.М. Литвинова, П.П. Михайленка, В.М. Плішкіна, Л.Л. Попова, В.П. Петкова, В.П. Філонова та інших. Але, приймаючи до уваги складність досліджуваної проблеми вона ще залишається дуже актуальною. У статті планується вирішити такі завдання: з'ясувати сутність профілактичної діяльності; визначити перспективні форми та методи профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні; виробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні.

Профілактика правопорушень - це методологічно складне суспільне явище, що ми пояснюємо таким. По-перше, профілактика правопорушень - багаторівнева система заходів, що проводяться державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами для мінімізації дії або нейтралізації причин, що породжують правопорушення або сприяють їх вчиненню. По-друге, профілактика правопорушень - це особливий вид соціального управління, що має за мету зниження інтенсивності процесів детермінації правопорушень, нейтралізацію дії її причин та умов для обмеження правопорушень до соціально прийнятного рівня. По-третє, профілактика правопорушень - це різноманітна за формами діяльність, яка спрямована на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на правопорушення. По-четверте, профілактика правопорушень - це вплив держави, суспільства та їх інститутів на негативні сторони соціального буття з

метою усунення, послаблення та нейтралізації причин вчинення протиправних дій та умов, що сприяли їм. По-п'яте, профілактика правопорушень - це інтегрована, багаторівнева взаємодія та взаємозалежність елементів системи, яка створена для здійснення функцій боротьби із протиправними вчинками.

Більшість управлінських дій в органах внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень здійснюється в межах неправової форми, що і є безпосереднім предметом нашого дослідження. В багатьох випадках вона не потребує детального правового регламентування, але здійснюється відповідно до наданої компетенції та в межах діючих нормативних актів.

За радянських часів до форм профілактичної роботи відносили заходи кримінального покарання; примусові заходи медичного характеру; примусові заходи виховного характеру; заходи громадського впливу; заходи дисциплінарного та адміністративного впливу; заходи припинення здійснюваного правопорушення; заходи запобігання правопорушенню на стадії виявлення умислу тощо [2, с.114]. На жаль, і в сучасній кримінологічній літературі класифікації форм профілактичної діяльності надаються в загальному вигляді, без врахування тих юридичних та фізичних осіб, які мають втілювати конкретні заходи у життя, що сприяє декларативності та складності реалізації профілактичних заходів. Як правило, в сучасній кримінологічній науці надається наступний перелік заходів із організації профілактики правопорушень: комплекс заходів по боротьбі з пияцтвом, алкоголізмом та наркоманією; ефективна організація охорони громадського порядку при проведенні масових заходів; оптимальна розстановка сил та засобів органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони правопорядку; виявлення, облік та контроль за поведінкою осіб, які мають психічні аномалії; контроль за дотриманням порядку придбання, зберігання і обліку вогнепальної зброї і вибухових речовин; прове-

дення поточних аналізів стану “вуличної злочинності” з обов’язковою розробкою “карт враженості” конкретних районів; негайний розгляд заяв про побої, погрози вбивства або нанесення тілесних ушкоджень; виявлення молодіжних угруповань, схильних до вчинення правопорушень; профілактичний вплив на осіб, раніше засуджених за правопорушення, які схильні до агресивної поведінки; систематичне відпрацьовування житлового сектору з метою встановлення притонів і осіб, які їх утримують, виявлення та облік неблагополучних сімей [3, с.93].

Вважаємо, що форми профілактичної діяльності мають комплексний характер. По-перше, це окремі заходи економічного, ідеологічного, організаційного чи іншого характеру. По-друге, це спеціальні відомчі плани з профілактики правопорушень (наприклад, правоохоронних органів), що передбачають систему заходів, диференційованих за різними видами правопорушень, специфічними криміногенними групами і т.д. По-третє, це спеціальні міжвідомчі плани з боротьби із злочинністю. Специфічним у даному аспекті є те, що вони передбачають взаємодію різних суб’єктів, що не пов’язані між собою за підлеглистю. По-четверте, це плани соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних дільниць. Так, наприклад, до форм індивідуальної профілактики правопорушень ми відносимо: профілактичні бесіди; надання інформації про антигромадську поведінку особи керівниками підприємств, організацій, установ, учбових закладів, громадських об’єднань; попередження про взяття особи на профілактичний облік; адміністративний нагляд; офіційне застереження.

Методи профілактичної діяльності міліції, так само як і її форми, досить різноманітні. Проблему методів будь-якої діяльності можна розглядати з точки зору співвідношення більш загальних понять – мети та засобів її досягнення. У загальноприйнятому розумінні термін “метод” означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь [4, с.54-61]. Виходя-

чи з цього, під методами будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності.

Найвагомішими серед зазначених методів є переконання та примус, які визнаються також універсальними і всеохоплюючими методами державного управління в цілому [5, с.107]. Вони найширше застосовуються в усіх сферах управлінської діяльності, в тому числі в сфері профілактики правопорушень і становлять систему засобів впливу держави (в особі її відповідних органів та посадових осіб) на свідомість і поведінку людей, є необхідною умовою нормального функціонування суспільства, будь-якого державного або громадського об'єднання, всього процесу управління. Застосовуючи ці засоби, держава забезпечує функціонування всієї суспільної системи, організованість, дисциплінованість, охороняє працю та побут людей, нормальну соціальну обстановку в країні. У правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ переконання і примус реалізуються в таких напрямках: у запобіжній роботі для виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень; здійсненні оперативно-розшукових заходів, виявленні злочинців та осіб, що вчиняють злочини; провадженні дізнання і попереднього розслідування; виявленні адміністративних правопорушень та осіб, які їх вчинили; застосуванні до правопорушників заходів адміністративної відповідальності; виконанні вироку суду щодо осіб, які вчинили злочини; здійсненні нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, тощо.

Основним (визначальним) методом діяльності міліції щодо профілактики правопорушень є метод переконання. Суть його полягає у впливі на свідомість та поведінку людей з метою формування у них правильних переконань, розуміння необхідності добровільно і сумлінно виконувати вимоги закону та інших правових норм, а зміст становить комплекс різноманітних конкретних заходів і

засобів такого впливу [6]. Переконання, здійснюване у процесі профілактичної діяльності органів внутрішніх справ, покликане попередити рецидив з боку виявленого правопорушника, зробити його соціально безпечним членом суспільства, а також вплинути на морально нестійких членів суспільства і зміцнити в громадській думці уявлення щодо цінності і захищеності правових приписів, загальної нетерпимості щодо їх порушень. Першорядність методу переконання у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ, зокрема міліції зумовлена об'єктивними причинами, і насамперед гуманістичною сутністю нашого суспільства, а також сутністю та ефективністю самого названого методу.

В практичній діяльності міліції щодо виконання завдань з профілактики правопорушень метод переконання реалізується в різних формах, які доцільно звести у такі групи: а) правове виховання; б) постійне інформування населення про стан правопорядку і боротьби із злочинністю; в) агітаційно-роз'яснювальна робота серед населення; г) критика антигромадських проявів; д) застосування заходів заохочення; е) робота з правопорушниками, особами з так званих груп ризику; є) поширення та популяризація передового досвіду боротьби з порушеннями громадського порядку тощо.

Додержання встановлених правил, на жаль, ще не стало звичайним правилом поведінки для всіх членів суспільства. Деякі з них порушують встановлений правопорядок, чинне законодавство. За цих умов держава змушена поряд із засобами переконання застосовувати і засоби примусу до осіб, що вчиняють правопорушення. Примус характеризується тим, що цей метод впливу є допоміжним, здійснюється на підставі переконання і тільки після застосування переконання. Він застосовується до порівняно незначної кількості людей, як правило тих, що вчинили правопорушення.

Серед заходів адміністративного примусу

завдяки своїй профілактичній спрямованості адміністративно-запобіжні заходи, які застосовуються органами внутрішніх справ займають чи не найважливіше місце. Адміністративно-запобіжні заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень до громадян та організацій і в цьому виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні. Тобто ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів громадської безпеки, на недопущення вчинення правопорушень. Ми підтримуємо думку А.Т. Комзюка, який до адміністративно-запобіжних заходів, які застосовуються органами внутрішніх справ відносить, такі, як: 1) перевірка документів; 2) взяття на облік і офіційне застереження осіб про неприпустимість протиправної поведінки; 3) особистий огляд і огляд речей, вантажів, багажу, транспортних засобів, зброї і боєприпасів, різних об'єктів; 4) відвідування підприємств, установ і організацій; 5) входження на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян; 6) внесення подань в державні органи, підприємства, установи, організації, посадовим особам про необхідність усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень; 7) тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти (блокування районів місцевості, окремих споруд та об'єктів); 8) обмеження (заборона) руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів; 9) адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі; 10) використання транспортних засобів, а також засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам, організаціям [7, с.56-57].

Ефективність застосування органами внутрішніх справ адміністративно-запобіжних заходів в сфері профілактичної діяльності визначається, перш за все, ступенем досягнення мети, яку має той чи інший захід [8, с.65]. Отже, заходи покликані попереджати,

відвертати правопорушення. Варто, однак, зазначити і те, що профілактична мета властива всім видам адміністративного та іншого примусу.

Приймаючи до уваги вищенаведене, пропонуємо на рівні МВС України розробити та прийняти Концепцію діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень, в якій повинні бути визначені: поняття профілактичної діяльності органів внутрішніх справ; принципи, цілі, завдання та профілактичні функції окремих підрозділів за напрямками їх правоохоронної діяльності; форми та методи профілактичної діяльності; порядок взаємодії під час здійснення профілактичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев К.К. Проблемы совершенствования административно-правовых форм и методов // Вісник Луганськ. ін-ту внутр. справ МВС України. -2000. -Спеціальний випуск. -С.240-247.
2. Советская криминология: Учебник /Герцензон А.А., Звирбуль В.К., Кузнецова Н.Ф. и др. -М.: Госюриздат, 1966. -193 с.
3. Курс криминології: Загальна частина: Підручник: У 2-х кн. /Джуца О.М., Михайленко П.П., Кулик О.Г. та ін.; За заг. ред. О.М. Джуци. -К.: Юрінком Інтер, 2001. -352 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. -К.: Юрінком Інтер, 1999. -736 с.
5. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Адміністративне право України (Общая часть). Учебное пособие. -Х.: ООО "Одиссей", 1999. -224 с.
6. Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. Переконання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: Конспекти лекцій. -Харків: Укр. юрид. академія, 1994. -44 с.
7. Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України: Дис... докт. юрид. наук: 12.00.07 /НУВС. -Х.,

2002. –408 с.

8. Ардавов М.М. Эффективность административно-правовых средств принуждения,

применяемых милицией: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.02. -Ростов-на-Дону, 1998. -145 с.

Клюев О.М. Форми та методи профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні // Форум права. -2007. -№ 1. –С.99-103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07komsmr.pdf>

З'ясована сутність профілактичної діяльності, визначені перспективні форми та методи, вироблені конкретні пропозиції й рекомендації профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні.

Клюев А.Н. Формы и методы профилактической деятельности органов внутренних дел на местном уровне

Выяснена сущность профилактической деятельности, определены перспективные формы и методы, разработаны конкретные предложения и рекомендации профилактической деятельности органов внутренних дел на местном уровне.

Kljuev A.N. Form and methods of preventive activity of law-enforcement bodies at a local level

The essence of preventive activity is found out, perspective forms and methods are determined, specific proposals and recommendations of preventive activity of law-enforcement bodies at a local level are developed.